

A GENDEREN TÚL?

A gender-ellenes mozgósítások tanulságai a progresszív szereplők számára

Kováts Eszter

A FES regionális gender-programjának vezetője

Maari Põim

A FEPS junior politikai tanácsadója

Tánczos Judit

A FEPS politikai tanácsadója

Az elmúlt években számos európai országban sokan gyanúsként, vagy éppen ellenségként támadták a nemek közötti egyenlőség és a gender fogalmát. A gender tömegek mozgósítására alkalmas eszközzé vált különféle ügyek ellenében, mint például a meleg házassága, a nemek közötti egyenlőséggel foglalkozó iskolai programok, vagy éppen az Isztambuli Egyezmény.

A gender-ellenes mobilizációk gyökerei ugyanakkor mélyebben húzódnak. Jelen politikai elemzés a [Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe](#) című kötet főbb tanulságait összefoglalva tárgyalja a mélyben húzódó okokat és javasol egy megközelítést, mellyel a progresszív szereplők kezelhetik a vitát.

E szakpolitikai összefoglaló a Friedrich-Ebert-Stiftung és a brüsszeli Európai Progresszív Tanulmányok Alapítványa (Foundation for European Progressive Studies, FEPS) által 2015 májusában kiadott [Gender as symbolic glue: The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe](#) című kötet főbb állításaira épül. A könyv címe leírja az elemzés fő állítását is: a "genderelmélet" és "gender-ideológia" elleni mozgósítások során az ellenzők által használt gender-fogalom magába sűrít számos más, az európai projekthez és az európai értékekhez kötődő ügyet.

Az elmúlt évek mobilizációi egymástól látszólag távol álló ügyeket kötöttek össze és támadtak a "gender-ideológia" és a "genderelmélet" címkéje alatt. Miként azt számos kutatás bizonyítja, a diskurzus megalkotásában és a hálózatok mozgósításában kulcsszerepet játszik a Katolikus Egyház. A politikai pártok pozícióit elemző öt esettanulmány pedig mutatja, hogy a gender-ellenes mozgósítások ideiglenesen olyan pártokat is összekötöttek, amelyek korábban nem működtek együtt, és amelyek más témákban nem feltétlenül értenek egyet: számos konzervatív és szélsőjobboldali párt sorakozott fel a "gender-ideológia" "fenyegetése" ellen.

A „gender” címkéje alatt nemcsak a nemek közötti egyenlőséghez és az LMBTQ emberek egyenlőségéhez kapcsolódó témákat támadnak. A dolog mélyebb, mivel e mozgalmak megkérdőjelezik a II. világháború utáni, emberi jogokra és varázstalanításra építő politikai nyelvet, illetve a neoliberais, a politikai változást szakpolitika-központúan elképzelő megközelítést.

A konzervatívok vádolása leegyszerűsítő csapda. A progresszívoknak inkább ki kell használniuk a pillanatot. Hátra kell lépnünk egyet, és önkritikusan feltennünk a kérdést: mi romlott el és hol rontottuk el? Mit tehetünk a viták racionális mederbe tereléséért illetve a polarizálódás visszafordításáért? Milyen javaslatokat tehetünk az erősödő fundamentalizmus progresszív alternatívájaként? Elemzésünk célja, hogy hozzájáruljon a közös gondolkodáshoz.

Gender-ellenes mozgósítások és az európai szintű diskurzus: példák az Európai Parlamentből

A gender-ellenes erők nemcsak nemzeti szinten voltak képesek vitát generálni. Az országspecifikus kezdeményezések nemzet feletti szinten összekapcsolódnak, kölcsönösen támogatják egymást - és megjelennek európai szinten is.

Az első "gender-ideológia"-viták az Európai Parlamentben 2013-ban jelentek meg, a szexuális és reprodukció jogokról szóló ún. Estrela-jelentés kapcsán. Az elsősorban online formában megjelenő tiltakozás fontos megjelenítője volt a keresztény értékek terjesztését célul tűző CitizenGO oldal, mely például abortuszellenes és meglegházasság-ellenes petícióknak ad otthont. A tiltakozás másik formája az EP képviselőinek, elsősorban az S&D frakcióhoz tartozó Edite Estrelának küldött 80 000-100 000 üzenet. A kampány célja a képviselői munka ellehetetlenítése volt, de számos üzenet közvetlen fenyegetést is tartalmazott.

Miközben a mobilizáció Európa-szerte erkölcsi és szabadságharcos retorikával igyekezett támogatókat szerezni, a jelentést tisztán jogi érvekre hivatkozva utasították el. Az elutasítás alapja ironikus módon éppen a szubsidiaritás elve volt, amelyet eddig arra használtak, hogy lehetővé tegyék a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos EU-szintű jogszabályalkotást. A szexuális és reprodukció jogokról szóló átfogó és nem kötelező erejű dokumentum helyett végül az EPP és az ECR frakciók ellenjelentését fogadták el, mely deklarálta, hogy a kérdés teljes egészében a tagállamok hatáskörébe tartozik. A tiltakozók ezt a "gazdag lobbicsoportok" feletti győzelemként ünnepelték, hiszen "az európai polgárok

immáron nem hajlandóak elfogadni a rájuk erőltetett, mély meggyőződésükkel ellentétes politikai agendát”.

A gender-ellenes mozgósítás folytatódott a „*Homofóbia, illetve a szexuális irányultságon és a nemi identitáson alapuló megkülönböztetés elleni európai menetrendről*” címet viselő Lunacek-jelentés ellen. A módszerek és az érvrendszer ugyanazok voltak, mint az Estrela-jelentés esetében. Az érvelés azonban ezúttal két új elemet is tartalmazott: kísérlet történt, hogy az alapvető emberi jogok fogalmát újraértelmezzék, hogy abba az LMBTQ-jogok ne tartozzanak bele, illetve a szólásszabadság gondolatát elferdítve azt állítsák, az ellenfelek plusz jogokat akarnak biztosítani az LMBTQ-közösségnek. A jelentést a tiltakozás ellenére elfogadták.

A figyelem ezután az éves, férfiak és nők közötti egyenlőségről szóló jelentésre irányult. Először került sor vitákra a jelentés kapcsán, melyet végül 289 igen, 298 nem és 87 tartózkodás mellett elutasítottak. Az alulról szerveződő tiltakozás a korábbi retorikát alkalmazta, az EP-n belül viszont az EPP-frakció arra hivatkozva utasította el a szöveget, hogy az “túl ideologikus”, túlságosan is a megszorítások negatív hatásaira koncentrált.

Az idei férfiak és nők közötti egyenlőségről szóló Tarabella-jelentés sem úszta meg a heves vitákat. A gender-ellenes erők ezt a beszámolót együtt támadták “*Az emberi jogok és a demokrácia helyzetéről a világban és az Európai Unió ezzel kapcsolatos politikájáról*” című Panzeri-jelentéssel, arra hivatkozva, hogy állítólagosan mindkét jelentés az abortuszhoz való jogot propagálta. Habár benyújtottak módosító javaslatokat annak megerősítésére, hogy a szexuális és reprodukív jogok a tagállamok hatáskörébe tartoznak, végül mindkét jelentés elfogadásra került.

A figyelem elsősorban az e jelentésekhez kapcsolódó vitákra irányult, de 2013 óta gender-ellenes képviselők számos írásbeli kérdést is benyújtottak a “gender” szó uniós intézményekben történő használatának elhagyására. A visszatérő érvelés az, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződésben nem szerepel a szó, tehát nincsen jogi alap semmiféle gender-vonatkozású tevékenységre. Kérdéseket tett fel többek között Anna Zaborska (EPP), Beatrix von Storch (ECR), Ryszard Antoni Legutko (ECR), Cristiana Muscardini (ECR), Zbigniew Ziobro (EFD), e szerint az ECR-frakciót aggasztja leginkább a “gender-ideológia terjedése”.

Európai Állampolgári Kezdeményezés: eszköz a gender-ellenes mobilizáció számára?

Az európai állampolgári kezdeményezés intézményének hatályba lépése új mobilizációs eszközt biztosított a gender-ellenes csoportoknak. Az egyik első sikeresen regisztrált kezdeményezés az “Egy közölünk” volt, mely azt követelte, hogy az EU kutatási forrásait ne használják olyan kutatási projektek finanszírozására, amelyek során emberi embriók pusztulnak el. Ez azt jelentette volna, hogy a Bizottság teljesen megvonja a támogatást az őssejtkutatástól, illetve minden olyan szervezettől, mely direkt vagy indirekt módon abortuszt és családtervezési szolgáltatásokat biztosít alacsony és közepes jövedelmű országokban.

Az érzelmileg fűtött európai parlamenti meghallgatást a kezdeményezés elutasítása követte. Ugyanakkor a kezdeményezés összehozott és megerősített számos gender-ellenes csoportot, amelyek a Bizottság elutasító válasza után tevékenységük folytatása mellett döntöttek egy európai szövetség formájában. Az állampolgári kezdeményezés szervezői időközben napirenden tartották az ügyet, hivatalosan megtámadva az Európai Bizottságot az Európai Bíróság előtt, a Bizottság válaszána a

megsemmisítését és egy “megfelelőbb választ” követelve. A döntésre később kerül sor, de az “Egy közülünk” azt állítja, az eljárás eddig erkölcsi győzelmet hozott neki.

Az esettanulmányok és az európai szintű történések főbb tanulságai

A gender-ellenes mozgósításokat országonként eltérő témák váltották ki (reprodukciós jogok, gender-érzékeny tananyag bevezetésére irányuló oktatási reformok, melegházasság, gender studies stb.). A kiváltó témák a nemek közötti egyenlőség és az LGBTQ-jogok köréből kerülnek ki. A „gender-ideológia” elleni támadásban egyesül a két ügy.

Ahogy a könyv esettanulmányai mutatják, a mozgósítások valóban vezethetnek visszalépésekhez a nemek egyenlőségét és az LGBTQ-jogokat érintő ügyekben. A francia mozgalom elérte, hogy a leszbikus párok mesterséges megtermékenyítésére vonatkozó rész kikerüljön a “Házasságot mindenkinek”-törvényből, a francia progresszív családjogi törvény és a szlovák emberi jogi stratégia elfogadását elhalasztották és azóta sem vették napirendre, számos országban betiltották a nemek közötti társadalmi egyenlőséggel is foglalkozó tankönyveket, miközben már progresszív kormányok is kerülni kezdik a gender szó használatát, hogy ne táplálják a vitát.

A legnagyobb próbatétel az, hogy a feminista és LGBTQ-aktivisták milyen mértékben képesek szolidaritást vállalni egymással, különös tekintettel arra, hogy bizonyos esetekben a céljaik egymásnak ellentmondanak, gondolva itt például a bérnyaság kérdésére.

A gender-ellenes mobilizációk képesek voltak különböző politikai kultúrájú és gender-szakpolitikájú országok politikai mozgalmi közötti szinergiákat teremteni. A mozgósítások párhuzamossága bizonyítja, hogy mindez nem magyarázható nemzeti sajátosságokkal, vagy egy-egy ország kivételességével. Egy új európai és globális jelenségről van szó, mely új keretet jelent mindannyiunk számára. E mobilizációk alapvető, közös jellemzője, hogy félelmekre épülnek.

A mozgalmak transznacionális jellegűek. Nemcsak ugyanazokra a szövegekre hivatkoznak ideológiájuk megalapozásakor, hanem össze is kapcsolódnak egymással. Ezmék, személyek és gyakorlatok utaznak országhatárokon át, táplálkoznak egymásból, együttműködnek, és kölcsönösen mobilizálnak, hogy mutassák, “momentum van, sokan aggódnak Európa-szerte, fogjunk össze.” Ez nem jelenti ugyanakkor egy antifeminista vagy LGBTQ-ellenes összeesküvés létét. Ahhoz, hogy képesek legyünk nem a defenzívára építő stratégiák megfogalmazására, nem szabad az ostromlott erőd-szindróma áldozataivá válnunk, azt éreznünk, hogy koordinált erők támadnak bennünket.

“Gender-ideológia”-viták: esély a progresszív megújulásra?

A kötet tanulmányainak ugyanakkor fő tanulsága, hogy nem a kiváltó ügyek a mozgalmak végső céljai. A gender-ellenes mozgalmak nemcsak a nemek közötti egyenlőséget és az LGBTQ-jogokat célozzák. Ezért hiba ezeket pusztán “backlash”-ként, azaz visszacsapásként keretezni, már csak azért is, mert ez hibás stratégiákhoz vezethet.

Sokkal inkább egy szélesebb válságra utalnak, mely a neoliberális konszenzushoz kötődik, ami kihívás a baloldal számára. A mainstream neoliberális diskurzus lehetetlenné teszi a strukturális egyenlőtlenségek létének és a külön intézkedések (például kvóták) szükségességének elismerését a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése és a minden csoport, így a kisebbségek számára is egyenlő

kiindulópont megteremtése céljából. Mivel a strukturális egyenlőtlenségek láthatatlanok, vagy a személyes szabadság és választás tündérmeséi fedik el őket, a progresszívek számára egyre nehezebb a programjuk képviselése.

E gender-ellenes neokonzervatív mozgalmak értelmezhetők a neoliberális konszenzusra és a technokrata, szakpolitika-központú politikai nyelvre adott modernitás-ellenes fundamentalista válaszként.

A gender-ellenes retorika magában foglal egy EU-ellenes retorikát is, amit szintén fel kell ismerni és foglalkozni kell vele. Ahogy a publikáció mutatja, az ún. „gender-ideológiához” kötődő összeesküvés-elmélet középpontjában a „brüsszeli utasításokról” és a „jól fizetett lobbicsoportokról” szóló transznacionális diskurzus áll.

A gender közös nevezőként értelmezhető, méghozzá a különböző politikai kultúrák, pártrendszerek és mobilizációs taktikák közös címkéjeként. De nem ez az egyetlen lehetséges közös címke. Az iszlamofóbia szintén különböző félelmek és értékek összesűrítőjeként funkcionál. Vagyis más témák is rendelkezhetnek hasonló mozgósítási képességgel.

Ha a baloldal racionális mederbe szeretné terelni a vitákat, illetve hozzá szeretne járulni a polarizálódás visszafordításához, meg kell értenie, milyen mélyben húzódó okok miatt vonzóak sokak számára a gender-ellenes mozgalmak. A félelem okaira kell választ adnunk, nem elég azt mondani, „nincs mitől félni”. Nem jobb kommunikáció, hanem alaposabb megértés szükséges. A falépítés, a mi/ők felosztás és a másik oldal démonizálása nem fenntartható stratégiák.

Széles szövetségek, a párbeszéd keresése

Nem a szélsőjobbaldali pártok képesek nagy tömegeket megmozgatni, hanem a konzervatívok, a politikai fősdor, mely – ahogy a kiadvány mutatja – átemel egyes szélsőjobbaldali elemeket a programjába, különösen helyi szinten. Ezért a viták polarizálódásának csillapítására illetve kitörésük megakadályozására életképebb stratégia a párbeszéd előmozdítása a konzervatív agenda megértése és a konzervatívok bevonása által. Ezzel azt is megakadályozhatjuk, hogy a konzervatívok (még inkább) szélsőjobbra tolódjanak gender-ügyekben.

Végiggondolandó lehetőség egy széles stratégiai párbeszéd kezdeményezése például a progresszív keresztényekkel és a mérsékelt, neoliberalizmus-kritikus konzervatívokkal. Természetesen a párbeszéd nem azt jelenti, hogy a progresszíveknek meg kell adniuk magukat a konzervatívok eszméinek. Éppen ellenkezőleg, a párbeszédnek arra kell szolgálnia, hogy a progresszívek felismerjék programjuk új nyelven történő megfogalmazásának szükségességét, esetleg új konszenzusokat és új törésvonalakat találjanak.

A varázstalanítás nyelve, egy értékalapú politika szakpolitikai megvalósítása

A kötet tanulmányai azt mutatják, hogy az ellenzők sikeresen tették gyanússá a gender fogalmát. E jelenség ignorálása viszont sikertelen stratégia volt a progresszívek részéről, ahogy nem volt sikeres az a stratégia sem, hogy elmagyarázzák, hogy „a gender valójában mit jelent” és az sem, amikor a progresszívek engedtek az ellenzőknek. A baloldalnak komolyan kell vennie a kihívást és a saját

értékeinek megfelelő, átfogó, proaktív, független stratégiákat kell keresnie, ahol a nemek közötti egyenlőség és a szexuális kisebbségek bevonása a progresszív megújulás középpontjában állnak.

A gender-ellenes mobilizációk nemcsak a nők és az LMBTQ-emberek jogait, hanem a II. világháború utáni, emberi jogokra és varázstalanításra fókuszáló politikai nyelvet, illetve a neoliberais, a politikai változást szakpolitika-központúan elképzelő megközelítést is megkérdőjelezzik. Az úgynevezett "gender-ideológiára" vonatkozó fundamentalista követelések ezért egy szélesebb európai válság tünetének tekintendők, ami kapcsolódik a baloldali válsághoz.

A kihívás az, hogy megtartsuk elkötelezettségünket az emberi jogok mellett, de túllépünk azon a nyelven, amely a marginalizált csoportok ügyeit csak ebben a keretben értelmezi. Több okból is komolyan kell vennünk a kihívást. Önmagában elégséges ok, hogy a mozgalmak széles tömegek számára vonzóak. Ezen kívül, a gender fogalmán, a nemek közötti egyenlőségen vagy az LMBTQ-jogokon túlmenően explicit és implicit módon a neoliberalizmus és a technokrata szakpolitikák kritikáját is adják. A problémákra pedig fundamentalista válaszokat adnak.

Ezért a progresszívek számára a nagy kérdés a kulturális hegemonia visszaszerzéséhez nem az, hogy hogyan magyarázható el jobban a nemek közötti egyenlőség vagy az LMBTQ-jogok, hanem hogy képesek vagyunk-e az új helyzet kezeléséhez egy új, érzelmesebb nyelv alkotására, valamint a hagyományos baloldali értékek és a modernitáshoz, egyenlőséghez, igazságossághoz és szolidaritáshoz kötődő pozícióink újrafogalmazására.

Európai normák emlegetése progresszív érvek alátámasztására könnyen kontraproduktív lehet, és tovább erősítheti az EU-ellenes és szabadságharcos érzéseket. A helyi és nemzeti kontextusban, az emberek mindennapi tapasztalataiban gyökerező stratégiákat kell találnunk a globális kontextus figyelembe vételével.

A baloldalnak nemcsak jobb helyi beágyazódásra van szüksége, hanem a szakpolitikáit is jobban kell kötnie egy olyan jövőképhez, mely megkérdőjelezi a neoliberális állampolgárságot és a leginkább kiszolgáltatott társadalmi csoportok kizárását.

Következtetés

Ahhoz, hogy a progresszívek képesek legyenek kezelni és meghaladni a körülményeket, amelyek a "gender-ideológia" elleni mobilizációkat táplálják, az alábbi öt pont mérlegelése szükséges:

1. Független, proaktív stratégiák kidolgozása, beleértve az újravarázsosítás nyelvét;
2. Értékalapú politikára alapozott szakpolitikák;
3. A helyi beágyazottság erősítése;
4. Új, széles szövetségek kialakítása;
5. A marginalizált társadalmi csoportok bevonására és a neoliberális konszenzus megkérdőjelezésére épülő jövőképe kidolgozása.